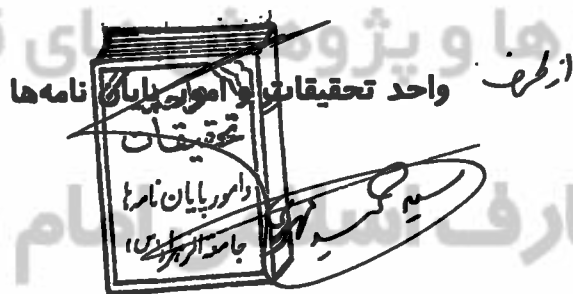

بِسْمِ تَعَالَى

این تحقیق پایانی که توسط پژوهشگر
محترم ~~حجرت~~ ~~لور صالحی~~ برای دریافت دانشنامه
سطح ۲ به این مرکز ارائه گردیده، در تاریخ ۷/۷/۸۷
توسط اساتید محترم مورد ارزیابی قرار گرفته و با کسب
رتبه ~~خوب~~ پذیرفته شده است.

❖ استاد راهنما: ~~حجت الاسلام و المسلمین سید رضا یوسفی~~
❖ استاد داور: ~~حجت الاسلام و المسلمین محمد رضا قائم مقام~~

- جامعه الزهراء (س) مسئول عقایدی که نویسنده در این پایان نامه اظهار کرده، نمی باشد.
- هرگونه نسخه برداری بدون اجازه جامعه الزهراء (س) و پژوهشگر مجاز نیست.
- کلیه حقوق برای جامعه الزهراء (س) و پژوهشگر محفوظ است.
- استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع بلامانع است.

این حقوق مؤلفین کلیه حقوق این پایان نامه محفوظ و موقوف به مؤلف آن می باشد.
هرگونه استفاده از مطالب منوط به کسب اجازه از مؤلف می باشد.

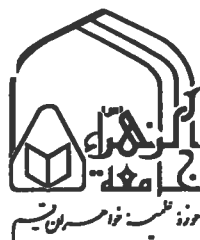
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری

PB - 06594

تحقیق پایانی دوره عمومی

(سطح دو)

عنوان:

شفاعت در قرآن و حدیث

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای سید رضا یوسفی

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

پژوهشگر:

محبوبه نور صالحی

برنامه غیر حضوری

شماره تحصیلی: ۴۲۶۴

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، قباستان ۱۳۸۶ شماره ۸، پلاک ۱۲

تقدیر و تقدیم نامه

با سلام به پیشگاه مقدس بقیة... الاعظم ارواحنا لتراب مقدمه الفداء و درود به روان پاک امام امت و شهدای اسلام از آغاز تا کنون. با تشکر از راهنمایی‌های بی‌دریغ استاد ارجمند جناب آقای یوسفی و یاری واحد تحقیق و اساتید مکرم جامعه الزهرا و همکاری خانواده‌ام که در تهیه و تنظیم این جزوه به من کمک نموده‌اند.

این تحقیق را به پیشگاه پیامبر اسلام(ص) و دخت گرامیشان حضرت فاطمه(س) مادر یازده معصوم و همسر مظلوم عالم علی ابن ابی طالب(ع) تقدیم می‌دارم. باشد که نظر لطفی به ما امیدواران به شفاعتشان بنمایند و در آن روز که مادر، فرزند نمی‌شناسد شفیع ما گناهکاران بدرگاه الهی باشند.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

چکیده

شفاعت کلمه‌ی قریب به ذهن است که همه انسانها چون در اجتماعی زندگی می‌کنند که اساسش تعاون است معنای اجمالی آن را می‌دانند اما تکرار ماده‌ی شفاعت و مشتقاتش در سوره‌های مختلف قرآن و روایات پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) حکایت از اهمیت شفاعت در اسلام می‌نماید.

شفاعت دو قسم است، تکوینی و تشریحی. اما شفاعت تکوینی که از تمامی اسباب گونی سر می‌زند و همه‌ی اسباب نزد خدا شفیع هستند، چون میانه‌ی خدا و مسبب خود واسطه‌اند. اما شفاعت تشریحی که در دائره تکلیف و مجازات واقع می‌شود خود دو قسم است. اول شفاعتی که در دنیا اثر می‌گذارد و باعث آمرزش خداوند تعالی و یا قرب به درگاه او می‌گردد. دوم شفاعتی که در روز قیامت اثرش هویدا می‌گردد که شامل شفاعت انبیاء، فرشتگان، علماء، دانشمندان، شهداء و خود خداوند می‌گردد البته با شرایط و وسایل خاصی که ذکر گردیده است.

تمام علماء و دانشمندان اسلام شفاعت را از اصول مسلم اسلام می‌دانند و انکار نکرده‌اند؛ اگر اختلافی دیده می‌شود یا ایرادی گرفته می‌شود در مفاد و معنی شفاعت می‌باشد که بصورت نظرات گوناگون دانشمندان اهل تسنن و شیعه منعکس شده است.

ما با استناد به آیات و روایات سعی می‌کنیم پاسخگوی ایرادهای وارد بر شفاعت باشیم و حقیقت این اصل مهم را بیان کنیم که «شفاعت طلبی» جز «دعاخواهی» نیست و طلب دعا از پیامبر(ص) و دیگر صالحان که همان طلب شفاعت است از نظر موازین اسلام کوچکترین ایرادی ندارد.

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	پیش‌گفتار
فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی	
۹	الف: کلیات
۹	تبیین موضوع
۹	ضرورت و اهمیت موضوع
۱۰	پیشینه‌ی تحقیق
۱۰	سؤالات تحقیق
۱۱	روش تحقیق
۱۲	ب: مفهوم شناسی
۱۲	معنای لغوی شفاعت
۱۲	معنای اصطلاحی شفاعت
۱۴	اقسام شفاعت
۱۴	شفاعت تکوینی
۱۵	شفاعت تشریحی
۱۶	شفاعت حسنه و سیئه
۱۷	شفاعت رهبری یا شفاعت عمل
۱۸	شفاعت مغفرت با شفاعت فضل
فصل دوم: دیدگاهها	
۲۰	شفاعت از دیدگاه قرآن
۲۰	آیات نفی شفاعت
۲۰	آیات نفی کلی شفاعت
۲۲	آیاتی که شفاعت را برای گروه خاص نفی می‌کند
۲۲	الف - رد عقاید بت‌پرستان و مشرکین
۲۴	ب - نفی عقاید یهود
۲۵	آیاتی که شفاعت را بدون اذن خداوند نفی می‌کند
۲۷	آیات اثبات شفاعت
۲۹	جمع‌بندی آیات نفی و اثبات شفاعت
۳۰	آرای شفاعتهای مردود
۳۰	شفاعتهای مثبت

- شفاعت از دیدگاه روایات ۳۱
- شفاعت از دیدگاه دانشمندان اسلامی ۳۵

فصل سوم : شرایط و موانع شفاعت

- شرایط شفاعت ۳۹
- ۱- اذن الهی ۳۹
- ۲- تأثیرگذاری شفیع در مولا ۳۹
- ۳- قابلیت مشفوع له ۴۰
- الف) خدا پرستی ۴۰
- ب) توبه از گناه ۴۱
- ج) مقام ارتضاء و عهد الهی ۴۱
- ۴- پیوند شفیع و مورد شفاعت ۴۱
- مواردی که مورد شفاعت واقع نمی‌شود ۴۳
- ۱- کافر شفاعت نمی‌شود ۴۳
- ۲- شرک گناه نابخشیدنی ۴۴
- ۳- ستمگران شفاعت نمی‌شوند ۴۵
- ۴- دشمنان خاندان رسالت شفاعت نمی‌شوند ۴۵
- ۵- آزارکننده ذریه رسول الله(ص) به شفاعت نمی‌رسد ۴۶
- ۶- تکذیب‌کنندگان شفاعت، شفاعت نمی‌شوند ۴۶
- ۷- کوچک شمارنده نماز شفاعت نمی‌شود ۴۷
- ۸- خائن شفاعت نمی‌شود ۴۷
- ۹- زانی مورد شفاعت واقع نمی‌شود ۴۸

فصل چهارم : معرفی شافعان و اثر تربیتی شفاعت

- اثر تربیتی اعتقاد به شفاعت ۵۰
- معرفی شافعان ۵۲
- ۱- اعمال (اطاعت خدا، توبه، ایمان به رسول خدا، عمل صالح) ۵۲
- ۲- قرآن کریم ۵۳
- ۳- پیامبر اسلام(ص) ۵۴
- احادیث شیعه درباره شفاعت پیامبر(ص) ۵۵
- احادیث اهل سنت درباره شفاعت پیامبر(ص) ۵۶
- ۴- شفاعت معصومین(پیشوایان دین) ۵۶
- احادیث مربوط به شفاعت ائمه ۵۷
- ۵- شفاعت سایر پیامبران ۵۹
- ۶- شفاعت افراد (علماء - شهداء - مؤمنین) ۶۰

۶۱ ..... ۷- شفاعت فرشتگان

فصل پنجم : اشکالات وارد بر شفاعت

۶۳ ..... ایرادهای وارد شده بر شفاعت

۶۴ ..... ۱- شفاعت با عدل خدا منافات دارد

۶۵ ..... ۲- شفاعت با سنت الهی مخالفت دارد

۶۶ ..... ۳- شفاعت لغو و بیهوده است

۶۷ ..... ۴- شفاعت با علم خدا سازگار نمی‌باشد

۶۸ ..... ۵- وعده شفاعت موجب تجری بر گناه است

۶۹ ..... ۶- قرآن کریم شفاعت را مردود شناخت است

۷۰ ..... ۷- شفاعت در قرآن به معنی وساطت در وحی و رهبری است

۷۲ ..... ۸- شفاعت با توحید در عبادت منافات دارد

۷۵ ..... ۹- شفاعت خواستن با توحید ذاتی نیز سازگار نیست

۷۶ ..... ۱۰- شفاعت با اصلی که قرآن تأسیس کرده منافات دارد

۷۸ ..... ۱۱- شفاعت مستلزم تأثیر در ذات خداست

۷۹ ..... نتیجه

۸۱ ..... فهرست منابع و مأخذ

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

پیش‌گفتار

کلمه شفاعت کلمه‌ای آشنا با ذهن می‌باشد، هنگامی که سخن از محکومیت فردی می‌باشد و شخصی پا درمیانی می‌کند برای نجات محکوم، می‌گویند در حق او شفاعت کرد. اصولاً هدف قانونها و حکومت‌های بشری رفع نیازهای زندگی است. از این جهت گاهی حاکم از اجرای آنها برحسب نیازهای مادی خود منصرف می‌گردد و با دریافت رشوه یا وساطت و پارتی قانون را تغییر می‌دهد گاهی هم مجرم برای فرار از عقوبت بزور و قدرت خود یا حمایت قبیله و طائفه خود متوسل می‌گردد. از زمانی که حکومت‌های بشری بین مردم رواج پیدا کرده در قسمت جرم و مخالفت با قانون نیز این روشها بمیان آمده است. عقاید مردم جاهلیت درباره عقوبت‌های الهی نیز همین‌گونه بوده آنها می‌اندیشیدند با قربانی‌ها و هدایایی که تقدیم بتها و ال‌ها می‌کنند گناهانشان بخشیده می‌شود و گرفتاریهای آنها حل می‌گردد، در واقع بتها را به این‌گونه واسطه بخشش خود قرار می‌دادند.

در بعضی از آئین‌های هند قربانی آدمیان بخصوص اسراء معمول بوده است و در مصر پسران و دختران زیبا رو را به الهی نیل تقدیم می‌نمودند و برخی قبایل عرب نیز این سنت را بکار می‌بستند. ریشه‌ی تمام این افکار، این پندار بی‌اساس است که نظام‌های این جهان که برخی از آن‌ها ساختگی و باطل است در آن جهان نیز حاکم خواهد بود لذا تقدیم این قربانیها و هدایا را باعث رضایت خدا از خود می‌شمارند تا به گونه‌ای قوانین الهی را تغییر بدهند.

قرآن کریم با زبانهای مختلف این اندیشه را سرکوب می‌نماید. گاهی بطور کلی می‌فرماید: «والامر یومئذ لله» و در جای دیگر می‌فرماید: «هنگامی که بیزاری جویند آنانکه پیروی شدند از آنانکه پیروی کردند و عذاب را ببینند و اسباب و رشته‌ها گسیخته شود». در این آیه بیان گردیده که در آن روز ارتباط میان آنان و وسائلی که به خیال خود تهیه کرده بودند بریده

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

می‌شود و هیچ‌یک به حال آنان سودی ندارد. این آیه و نمونه‌های آن تأثیر علل و اسباب این عالم را در دنیای دیگر انکار می‌کند از جمله شفاعتی را که در این دنیا در حکومت‌های بشری راه دارد، در آیات بسیاری نفی می‌گردد در عین اینکه آیات دیگری شفاعت روی میزان صحیح و ملاکی که با عدل و داد سازگار است و نوعی از رحمت پروردگار به شمار می‌آید را اثبات می‌نماید.

در این جزوه ما برآنیم که با معنای شفاعت آشنا شویم. آیات و احادیثی را که درباره شفاعت آمده بررسی کنیم و شفاعت‌های منفی و مثبت را توضیح دهیم. تا انشاءالله راهی به صراط مستقیم بیابیم در این جزوه چنانکه به آیه‌ای بیش از یک بار استناد شده به جهت اختصار سعی گردیده بیان کامل آن فقط یک بار آورده شود.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فصل اوّل

کلیات و مفهوم شناسی

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

پایگاه اطلاع رسانی: www.Maaref.ir   پست الکترونیکی: info@Maaref.ir

الف : کلیات

تبیین موضوع

شفاعت یکی از اموری است که ما آنرا برای رسیدن به مقصود به کار می‌بندیم و از آن کمک می‌گیریم. موضوع بحث ما شفاعت در قرآن و حدیث می‌باشد. شفاعت به طور کلی در دو مورد استعمال می‌شود یا برای جلب منفعت و خیر یا در مورد دفع ضرر و شر بکار می‌رود.^(۱) این کلمه از ریشه (ش - ف - ع) با مشتقات آن سی‌بار به معنای مورد نظر در ۲۴ آیه قرآن به کار رفته است و یک‌بار به معنای زوج به کار رفته است که حکایت از اهمیت موضوع می‌کند.

ضرورت و اهمیت موضوع

از آنجا که انحرافات فکری و عقیدتی افرادی مغرض برخی از مسائل مهم اسلامی را به صورت غلط جلوه‌گر ساخته و متأسفانه گفتار آنان در میان جامعه به خصوص ساده‌اندیشان و غافلان رخنه نموده و به صورت باور و عقیده آنها درآمده است ضروری است تا با بررسی این قبیل مسائل و نشر و ارائه کلام حق مانع نفوذ و توسعه افکار انحرافی گشته و عقاید و مفاهیم پاک اسلامی را جایگزین آنها کنیم. شفاعت از همین قبیل مسائل است که در نظام اعتقادی شیعه از اهمیت برخوردار است و انکار آن موجب خارج شدن از مذهب شیعه می‌باشد چنانکه امام صادق(ع) می‌فرماید: «من انکر ثلاثة اشياء فليس من شيعتنا؛ المعراج والمسألة فی القبر والشفاعة»^(۲) و همین مضمون با اضافه شدن جمله خلق الجنة والنار از حضرت نقل شده است.^(۳) و از آنجا که شفاعت طی قرون متوالی دستخوش انحرافات فراوان گشته و در نهایت امر،

۱ - میزان، ج ۱، ص ۱۵۷ .

۲ - بحارالانوار، ج ۶، ص ۲۲۳ .

۳ - میزان الحکمه، ج ۵، باب ۲۸۴، حدیث ۹۹۶۰ .

فرق مختلف اسلامی گرچه همه به نوعی آنرا قبول داشته‌اند. اما هر یک عقائد دیگری را نادرست دانسته و اصحابش را کافر شمرده‌اند. در این بین شیعیان که از فیض توسل به کلمات ائمه اطهار و اولیاءالله بهره‌ور بوده‌اند مورد بغض و دشمنی بیشتر قرار داشته‌اند. لذا ضرورت احساس گردید تا با بررسی و تحقیق در مسأله شفاعت به کمک آیات و احادیث، لکه‌های ابهام و اتهام را از دامن این حقیقت اسلامی زدوده و سیمای زیبا و راهگشای آن به پویندگان راه حق نشان داده شود.

پیشینه‌ی تحقیق

در زمینه شفاعت کارهای بسیاری شده و کتابهای مختلفی نشر یافته است که می‌توان از کتب تفسیری چون المیزان، نمونه، مجمع‌البیان، البرهان و آثار اساتید گرانمایه شیعه همچون شیخ مفید، جعفر سبحانی، مرتضی مطهری، حسین مظاهری، علامه طباطبائی و علماء اهل سنت همچون محمدبن عبدالوهاب، ابن تیمیه و محمد عبده نام برد.

ولی از آنجا که این موضوع از اهمیت ویژه‌ای در اسلام برخوردار است بررسی بیشتر آن و جمع‌آوری مطالب در جزوه مختصری که برگرفته از کتب مفصل در این زمینه است باعث تحکیم عقیده این حقیر خواهد بود و انشاءالله پاسخگوی شبهات مطرح در جامعه خواهد گشت.

سؤالات تحقیق :

در این تحقیق بدنبال جوابی برای سؤالات زیر هستیم :

معنای شفاعت چیست؟ آیا شفاعت اقسامی دارد؟ شفاعت در دنیا و آخرت چه معنایی

دارد؟ آیا شفاعت در قیامت حتمی است؟ اگر قانون کیفر طبق عدل است واسطه برای چیست؟

چه کسانی مشمول شفاعت می‌شوند؟ آیات نفی و اثبات شفاعت، چه الگوها و ابعادی را در بر می‌گیرد؟ ادله منکرین و قائلین به شفاعت چیست؟ چه اتهاماتی بر دامن شفاعت زده شده است؟

روش تحقیق

این تحقیق به صورت کتابخانه‌ای که به روش مطالعه‌ای معروف می‌باشد صورت گرفته است. در این تحقیق سعی گشته شفاعت از دیدگاه تفاسیر شیعه و سنی مورد بررسی قرار گیرد و از کتب اساتیدی که در بردارنده نظریات اهل بیت در زمینه شفاعت هستند بهره برده شود.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

ب : مفهوم شناسی

معنای لغوی شفاعت

ابن منظور می‌نویسد : «الشفع خلاف وتر و هو الزوج»^(۱) ؛ شفع در مقابل فرد است و به معنای جفت می‌باشد.

راغب اصفهانی در مفردات می‌نویسد : شفع ضمیمه شدن چیزی به مانند خود است و در آیه «من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب...»^(۲) منظور آنست که کسی به دیگری ضمیمه شود و کمکش کند و همراه او شود در کار خیر یا شر پس شریک و همراه اوست در نفع و ضرر^(۳) دهنده در لغت نامه‌اش می‌نویسد : شفاعت به معنای خواهش‌گری است، خواهش کردن، درخواست آمرزش از گناه برای کسیکه جنایت و ستم دربارهی او انجام شده است.^(۴)

معنای اصطلاحی شفاعت

شفاعت در عرف وساطت کسی است که صاحب آبرو و منزلتی است، نزد صاحب قدرتی در باب فردی که مورد مواخذه قرار گیرد یا حاجتی دارد، تا از گناه و تقصیر او درگذرند و یا حاجاتش را برآورند. نمونه معارف اسلامی امام رضا

مرحوم طبرسی در مجمع‌البیان ذیل آیه ۸۵ سوره نساء می‌نویسد : شفاعت از شفع به معنی ضمیمه کردن است گویی شخصی دستگیر، آبرو و اعتبار خودش را به حیثیت مجرم ضمیمه نموده است در حقیقت کسی که برای دیگری وساطت می‌کند، خود را رفیق و دوّم او قرار داده است.^(۵)

۱ - لسان العرب، ج ۸، ص ۱۸۲.

۲ - سوره نساء، آیه ۸۴.

۳ - قاموس قرآن، ج ۴، ص ۴۸ - مفردات راغب، ص ۲۷۰.

۴ - لغت‌نامه دهنده، باب شین، ص ۳۲۴.

۵ - مجمع‌البیان، ج ۲، ص ۸۳.